

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет культури і мистецтв

Кафедра театрознавства та акторської майстерності

КУРСОВА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА
«РЕЦЕПЦІЯ ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ ТЕАТРІ»

Студентки 4 курсу
денної форми навчання
спеціальності 026
«Сценічне мистецтво
(Театрознавство)» факультету
культури і мистецтв
Ковалик Соломії Михалівни

Науковий керівник – кандидат
мистецтвознавства,
доцент кафедри театрознавства
та акторської майстерності,
Р. Я. Лаврентій

Завідувач кафедри: проф. Б.М.Козак

Національна шкала задовільно

Кількість балів: 65 Оцінка: ECTS D

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	7
1.1 ТЕАТР В ОКУПАЦІЇ	7
1.1.1. "Тернопільські театральні вечори"	7
1.1.2 Німецька окупація українського театру.....	9
1.1.3 Луганський та Донецький театри в 2014 році	12
1.2 ТЕАТР В ЕВАКУАЦІЇ	17
1.2.1 Заньківчани в Сибіру.....	17
1.2.2. Театр в Маріуполі.....	17
1.3. ТЕАТР НА ЛІНІЇ ФРОНТУ	21
1.3.1. Стрілецький театр.....	21
1.3.2. Фронтові бригади на нулі	22
1.3.3. Актори сучасного театру – військовослужбовці.....	24
РОЗДІЛ 2. ВІЙНА 2014 РОКУ У КИЇВСЬКИХ ТЕАТРАХ.....	27
2.1. Вистава «Війна» режисер Давид Петросян	27
2.2. Вистава «Погані дороги» режисер Тамара Трунова.....	30
РОЗДІЛ 3. 3.1 ТЕАТР В ПЕРШІ МІСЯЦІ	
ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	35
3.2. Репертуарна робота театрів під час повномасштабного	
вторгнення	40

3.2.1. Вистава «IMPERIUM DELENDUM EST».....	40
3.2.2. Вистава «Шмата. Одного разу в бомбосховищі».....	42
3.2.3. Вистава «Лютий».....	44
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В історії України та українського театру було багато складних періодів, які тим чи іншим способом змінювали традиційні речі і життєві моменти. Одним з таких періодів була війна. Вона безпосередньо вплинула на українців, їхнє життя, а також культуру. Театр пристосувався до війни і знайшов декілька способів існування у воєнний період: театр в окупації, театр в евакуації, театр на лінії фронту. Сьогодні ми бачимо, що історія України циклічна, адже в еру сучасних технологій, коли все розвивається і змінюється, коли люди мають масу можливостей для того, щоб комфортно жити та розвиватись, наш дикий сусід воює за територію, за те, що ми українці також, як і весь цивілізований світ, досягаємо певних успіхів в економічному, політичному, духовному, соціальному (культурному) аспекті. Досліджуючи дану тему, ми можемо провести паралель, як розвивається український театр від Першої світової війни і до сьогодні, які методи та способи існування він знаходить у воєнний період, яку функцію виконує, яка його роль і найголовніше, як він говорить про війну зі сцени, тобто які зміни відбуваються у репертуарних листках театрів та які теми, жанри та способи вираження набувають актуальності.

Метою даного дослідження є розкрити всі грані українського театру у воєнний період, починаючи від Першої світової війни та закінчуючи повномасштабним вторгненням, проаналізувати творчу роботу театру та актуальність постановок.

Досягнення поставленої мети визначає вирішенням конкретних **завдань:**

- Здійснити пошук та проаналізувати наявну інформацію про життя театрів у період війни;
  - ознайомитися з функціями театру під час війни;
  - опрацювати переглянуті вистави на воєнну тематику;
  - виявити індивідуальні особливості воєнних постановок;
  - освоїти актуальні теми над якими працювали театри;
  - структурувати матеріал;
  - дослідити вплив сучасної війни на постановки театрів;
- окреслити внесок театрів у культурний розвиток українського театрального мистецтва

Об'єктом дослідження є мистецька діяльність українських театрів під час війн (Першої світової війни, Другої світової війни та сучасної російсько-української війни).

Предметом дослідження є репертуарна робота українських театрів, спрямована на осмислення теми війни.

У процесі роботи було використано такі **методи дослідження**: аналіз, історичний, синтез, порівняльний, структурний, узагальнення.

Теоретичну основу роботи вибудовано на основі праць: «Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941 – 1944) Валерія Гайдабури, стаття Лесі Башняк «Стрілецькі театри Легіону УСС і Галицької армії», праця Світлани Максименко «Український театр у Львові в період німецької окупації», «Вступ до театрознавства» К. Бальме та «Словник театру» П.Паві.

Джерельною базою даної курсової роботи є офіційні веб-сторінки театрів, публікації в ЗМІ, архівні відеозаписи та особистий глядацький досвід.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період АТО та початок повномасштабного вторгнення (2014 – 2023 рік), хоч звертаємося і до досвіду часів Першої Світової війни (1914 – 1918) та Другої світової війни (1939 – 1945).

Практичне значення – результат курсової роботи може слугувати для подальшого і глибшого вивчення історії театрів у воєнний період, як дослідження репертуарних вистав окремих театрів, так і загалом театру, як культурного осередку.

Структура роботи: курсова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг курсової роботи – 51 сторінок, з них 45 основного тексту.

Даний матеріал вже було апробовано у формі доповіді на тему «Функціонування театрів Львова в перші місяці повномасштабного вторгнення» на VII Міжнародній науково-практичній студентській конференції «Актуальні питання історії, теорії та практики театру в дослідженнях студентів і молодих учених», яка відбувалася онлайн 27 – 28 квітня 2023 року, організатором, якої був Львівський національний університет імені Івана Франка.

РОЗДІЛ 1

ТЕАТР І ВІЙНА. ПОПЕРЕДНІЙ ДОСВІД.

1.1 ТЕАТР В ОКУПАЦІЇ

1.1.1. "Тернопільські театральні вечори"

На долю України та українського народу випадали завжди складні, часом взагалі несприятливі випробування. Відповідно доля українського театру так само була нелегкою. Театр, як і український народ, вчився, намагався творити, шукав нові форми та способи існування в жорстокому світі, а особливо під час війни. Війна – це комплекс заходів, спрямованих на захоплення чужих природних, енергетичних та людських ресурсів за допомогою армії та зброї. Таке визначення ми можемо знайти на просторах інтернету. Але, насправді, кожен свідомий громадянин розуміє, що війна – це щось більше. Війна – це коли руйнують твій дім, коли руйнують твою мову і культуру, коли руйнують те, що ти любиш, коли руйнують тебе.

В історії українського театру ми не раз можемо побачити те, як театр намагається творити попри війну і всі заборони. І мова йде не лише про сучасність, але й про наше минуле, зокрема про першу та другу світову війну.

Один з способів існування театру під час війни – це жити і творити в окупації. Доволі яскравим прикладом театру в окупації може слугувати театр «Тернопільські театральні вечори».

«Тернопільські театральні вечори» – об'єднання професійних акторів у Тернополі. Цей театральний колектив утворився під час тимчасової ліквідації руського народного театру товариства "Руська бесіда" в Борщеві у зв'язку з початком Першої світової війни. Коли

більшість акторів-чоловіків театру були мобілізовані до австрійської армії, частина акторів залишилася на окупованій росією території (сучасна Тернопільська область) і стала ядром постійного театру, створеного Лесем Курбасем в Тернополі. Серед них було шестеро професійних акторів: М. Бенталь, Т. Бентальова, Ф. Лопатинська, Ф. Лопатинський, М. Чернявська (Косаківна-Костів) та Г. Горчакова. Згодом додалось ще декілька акторів і режисерів: Ю. Болтник, Т. Демчук, С. Зубрицький, В. Калинта та 16 інших молодих артистів аматорського театру.

Курбас не поспішав готувати прем'єру «Наталки Полтавки» (першої вистави театру). Насамперед через складнощі із приміщенням. Будинок спортивно-культурного товариства «Сокіл» і «Міщанського братства», що мали сцени, були зайняті російськими військовими, тому йому доводилось використовувати сцену кінотеатрів. Незважаючи на ці перешкоди, театр таки відкрився 18 жовтня 1915 року виставою «Наталка Полтавка» І. Котляревського з музикою М. Лисенка.

Якщо заглиблюватись більше та аналізувати, можемо зрозуміти, що «Наталку Полтавку» для відкриття театру Лесь Курбас взяв не випадково. По-перше, вона була символічною для української драматургії. По-друге, мала яскраве музичне забарвлення, яке вдало виконали б талановиті і співочі акторки театру. І по-третє, вона мала сподобатися всім, навіть запрошеному «воєнному начальству» царської армії з канцелярії Тернопільського генерал-губернатора та повітового управління, і тим «утвердити» дальшу постійну діяльність театру. Ось власне з цього третього пункту ми можемо зрозуміти, що театр, який існує в окупації, має ставити такі постановки, які не зачіпатимуть і не

провокуватимуть в даному випадку царську владу, інакше шансів на існування театру практично немає.

У самій афіші до цієї прем'єри було чітко вказано, що вона має дозвіл від військових властей. Це заохочувало цивільне населення прийти до театру з думкою, що ніяких проблем чи претензій від царської влади до них не виникне. Військові пости були попереджені, що квитки на виставу, вважаються перепустками в комендантську годину. Виставу побачили також солдати й офіцери царської армії, серед яких було достатньо багато українців. Це був перший крок Леся Курбаса на шляху долання численних заборон російських царських властей. І хоч це був великий крок, але маємо розуміти, що більшість п'єс, які ставилися в цьому театрі, вибирали спеціально нейтральними для того, аби не порушувати правила і не привертати увагу до себе царської влади. Саме за таких умов існував театр в окупації «Тернопільські театральні вечори» як і за режисера Леся Курбаса, так і за Миколи Бенцалія.

1.1.2 Німецька окупація українського театру

Якщо говорити вже про театр в окупації, то однозначно варто згадати про німецько-фашистську окупацію України в 1941-1944 роках. “Театр окупованої України...– складний, часто суперечливий соціомистецький та історико-психологічний феномен, народжений в окупації. Основні риси цього театру – відмежування від ідеологем радянської сцени та рецепція традиційних національних міфологем; при комунікативній відкритості двом глядацьким аудиторіям – українській та німецькій – збереження патріотичної та гуманістичної цілеспрямованості” – пише у своїх працях Валерій Гайдабура [18].

У роки Другої світової війни театр окупованої України на фоні опору та незгоди активізується, самостверджується, діє як засіб націотворення. Яскравими культурними діячами того періоду були: О. Теліга, О. Ольжич, У. Самчук, М. Чирський, А. Демо-Довгопільський, К. Купало. А найбільш активним культурним осередком було місто Львів. Німці часто нехтували культурними інтересами українців, привозили своїх артистів, а наш театр заангажували під свої потреби. У період німецької окупації театр пережив три етапи:

Етап. Становлення (складний період, тривалістю два роки, низький художній рівень, суперечки з репертуаром та відсутність потрібного матеріального забезпечення).

Етап. Відносно стабільна робота (переломний момент у ході війни, ідейний рух багатьох митців, реабілітація театру).

Етап. Фінальний (розпорошення творчих колективів, перехід на німецьку мову, підготовка до евакуації).

Загалом робота українського театру на період окупації виглядала приблизно так: розважальний репертуар, який буде слугувати хорошим відпочинком для німецької армії, спільні заходи з німецькими артистами, відвідини у шпиталях та військових частинах, спеціальні закриті постановки для офіцерів та німецьких солдатів, друкування афіш двома мовами, постановки без політичного підтексту. Тобто тодішня влада не давала можливості говорити про реальні проблеми, про війну, жорстокість, вбивства, аби не сіяти паніки та ворожнечі між народом, армією та новою владою. Українських діячів часто засуджували та навіть вбивали за націоналістичний репертуар або будьякі прояви патріотизму у своїй культурній діяльності. З часом багато керівних посад займають німці, вони влаштовують курси з

німецької мови у театрах, ставлять німецьку драматургію, найчастіше в оперних театрах (Р. Вагнер, Л. Бетховен). Але є і хороші моменти в цьому періоді, адже він дав можливість сформуватись не тільки професійним акторам, а й аматорам театрального мистецтва. Власне це стало причиною створення багатьох мішаних колективів, котрі попри усі заборони намагались творити український театр. Тематикою даного театру були побутово-етнічні ідеї, традиції та звичаї, саме такі теми були потребою тодішнього глядача. Крім цього, розвивався музичний жанр, ставилася українська класика 19 – 20 століття. Сцена стає носієм українського слова і пісні, створює національний образ. Допомогає матерям, полоненим, бідним та нужденним, стає осередком виховання дітей. Також театр стає засобом психологічної підтримки глядачів, розповсюджує філософію гуманізму. Дуже важливим є те, що на ці 4 роки з української сцени зникають радянські ідеали, герой-будівник комунізму, партія. Ще цей період відзначається рецепцією глобальних ідей, авторитетами якої були М. Кропивницький, М. Садовський, Лесь Курбас, відхід від традиційної драматургії до нової (І. Франко, Лесі Українка, В. Винниченко, С. Черкасенко, О. Олесь, М. Куліш, Я. Мамонтова).

Німці поділи територію України на три частини: 1) Трансністрії (Одеса) – насадження румунської культури; 2) Райхскомісаріат Україна” (Рівне) – жорстокий терор; 3) Дистрикт “Галичина” – найбільш сприятливе місце для творення українського мистецтва.

Аналізуючи український театр в німецькій окупації, варто відзначити творчість Львівського оперного театру під керівництвом В. Блавацького, в якому діяло чотири секції: опери, балету, драми та

оперети. В цьому театрі відбувалися кращі постановки на рівні європейської культури, а також він мав вплив на інші українські театри. Сцена Львівського оперного театру була провідною і однією з найбільш значущих для українського театру цього періоду.

1.1.3 Луганський та Донецький театри в 2014 році

На жаль, в історії українського театру є дуже сумні і трагічні сторінки. Якщо театри «Тернопільські театральні вечори», Львівський оперний театр під час німецької окупації та багато інших намагалися і ставили українську драматургію, бунтували, творили, залучали діячів мистецтва, які добивались того, щоб театральні постановки могла бачити не лише еліта, а й прості люди та українські солдати, то в 2014 році, зовсім недавно, був такий театр, який абсолютно зрікся всього українського. Це Донецький академічний державний театр опери та балету імені Анатолія Слов'яненка. До 2014 року театр вважався українським і був одним з наймолодших вітчизняних музичних театрів. Але після окупації Донецька сепаратистами, Донецька опера поступово переходить під їхній контроль. Після відкриття нового сезону в жовтні 2014 року директор-художній керівник, В. Рябенський помирає від серцевого нападу. Його змінює Євген Денисенко, колишній директор краєзнавчого музею, а вже 27 жовтня ватажок бойовиків О. Захарченко дебютує на сцені Донецького оперного театру, виконавши разом з Ю. Кобзоном пісню «Я люблю тебе життя». 7 грудня 2014 року великий резонанс викликала пожертва Анни Нетребко Донецькому театру в розмірі 1 мільйона рублів (приблизно \$19 тис.), які були передані особисто Олегу Царьову, за що він подарував співачці прапор ДНР. У 2015 році відбулися гастролі театру на Уралі. У 2018 році в Донецькій

опері відбулася «церемонія інавгурації» нового ватажка ДНР Дениса Пушиліна.

Змінилася і репертуарна політика театру. Наприклад, твори українських письменників звучали останній раз на сцені Донбаської опери у квітні (М. Лисенко) та травні 2014 р. (М. Скорульський, І.

Поклад), більше українського репертуару в театрі не було.

Власне, на прикладі цього театру ми можемо побачити найбільш негативний вплив окупації на театр.

На противагу цьому театру, про який йдеться вище, можна навести Луганський обласний академічний український музичнодраматичний театр. За понад 80 років театр мужньо долав поразки й мовчання, сміливо вдавався до пошуку й експерименту, мудро обмірковував перемоги й злети, творив справді національнокультурний український театр.

Всі ми добре знаємо новітню історію України і що сталося з Луганщиною у 2014 році. На жаль, ці території попали під окупацію, але маємо розуміти, що театр – це не лише будівля, театр – це люди, актори (керівний склад) та глядачі. В грудні 2014 року 3 співробітники театру (1 актор, бухгалтер та директор) переїжджають у підконтрольну територію України місто Северодонецьк, де власне і розпочинають свою творчість. За рік роботи назбирають ще трьох акторів і ставлять першу постановку «Наша кухня», присвячену перемозі над нацизмом у Другій світовій війні, з якою беруть участь у фестивалі Міжнародної жіночої творчості в місті Ніжин, де актриса театру Наталя Корчкова бере обласну премію імені Марії Заньковецької «Краща жіноча роль на фестивалі».

На щастя, у 2015 році театр таки отримує свою власну будівлю – колишній Сєвєродонецький міський театр, але печально було те, що будівля була в аварійному стані та не мала всіх необхідних для театру приміщень, але завдяки сприянню влади були виділенні кошти і почався капітальний ремонт.

Частину адміністративно-технічного персоналу театру склали колишні працівники Сєвєродонецького міського драмтеатру. З липня по грудень 2015 року в театр почали повертатися співробітники, які в 2014 році були вимушені покинути Луганськ, щоб врятувати своє життя та своїх рідних. А також творчий колектив поповнили випускники та студенти Харківського, Луганського, Київського та Дніпровського театральних вузів.

75-й театральний сезон театру розпочався двома прем'єрами, а саме музичною виставою «Наталка Полтавка» І. Котляревського, музика М. Лисенка (режисер і постановник, заслужений артист України Іван Шербуль) та легкою французькою комедією «Обережно-жінки!». А. Курейчик (режисер і продюсер, заслужений артист України Володимир Московченко).

Далі театр максимально набирає оберти, вчиться працювати в складних умовах, дбає про якісний репертуар, залучає нових артистів, музикантів, режисерів, працює і над покращенням умов театру. До кінця 75-го театального сезону в театрі налічувалося 100 працівників. На наступний рік театр показує близько 60 вистав для глядачів Луганської області. Театр бере активну участь в фестивалях та конкурсах, залучає нових режисерів з інших міст, ставить як і українську драматургію так і закордону, загалом показує незламність луганського театру.

З лютого 2016 року художнім керівником театру стає заслужений артист України – Володимир Московченко. Також у першій половині 76-го театального сезону відбулися прем'єри музичної комедії «Потрібен брехун» Д. Псаффаса та комедії «Звідки беруться діти» А. Крима. До кінця сезону В. Московченко планував поставити ще три вистави.

В червні 2016 року за підтримки Товариства VladOpera e.V. (Німеччина) та молодого театального руху «Українська нова драма» театр здійснив експериментальний проєкт, а саме поставив документальну кабаре-виставу «Байки Сєвера» (реж. та продюсер Андрій Май (Київ), в якій розповідається історія чотирьох реальних людей на тлі останніх подій в Україні та життя в зоні АТО.

У жовтні 2016 року театр гастролює містами Західної України: Івано-Франківськом, Дрогобичем, Львовом, Ужгородом і завершує гастрольне турне в Києві.

Колектив усвідомлює свою відповідальну роль у відновленні та подальшому розвитку театального мистецтва Луганщини і навіть в «вигнанні», відчуваючи особисту зацікавленість і мистецьку насиченість майстрів, молоді та представників, знаходить можливості для створення якісних творів мистецтва. Але і це не стає останнім випробуванням для театру, адже стається повномасштабне вторгнення росії в Україну і театр знову мусить існувати в нових умовах і починати все з нової сторінки. Ми знаємо, що українці – незламні і наші українські театри також не є виключенням.

Сьогодні Луганський театр працює у Сумах. Це місто на даний час також не дуже спокійне, проте як і всі інші -- незламне. На сьогоднішній день театр має свого вірного глядача та декілька дуже

популярних постановок: «Ромео і Джульєтта», «Коли дівчата грають Jazz», «Вільні метелики». Для того, аби підкреслити, як глядачі чекають повернення театру в Сєверодонецьк, використаю коментар Тетяни Лукашової з фейсбук сторінки театру: «Ось це все я хочу бачити в Сєверодонецьку після перемоги»[21].

Луганський обласний академічний український музично-драматичний театр яскравий приклад того, що не обов'язково піддаватись окупації, можна з неї виїхати, не зрадити свою батьківщину і попри всі труднощі творити українське театральне мистецтво, бо театр – це не лише будівля, театр – це люди.

1.2 ТЕАТР В ЕВАКУАЦІЇ

1.2.1 Заньківчани в Сибіру

У роки Другої світової війни, загальноукраїнським явищем була евакуація, не оминуло це поняття і театр, зокрема Національний академічний український драматичний театр імені Марії

Заньковоцької. У 1941 році через війну та гострі воєнні дії театральний колектив було евакуйовано спочатку на Кубань, потім на Сибір, а вже потім у Тобольськ, де було відновлено театральну діяльність. Та, на щастя, за 4 роки театру вдається повернутись в Україну, творити українське театральне мистецтво та гастролювати світом, показуючи традиційний український театр. Евакуація однозначно вплинула на театр, відрізняла його від тих театрів, котрі залишилися в окупації, залишила певний відбиток, який в подальшому вплинув на діяльність театру та його репертуар.

1.2.2. Театр в Маріуполі

Якщо говорити про теперішній театр, то однозначно потрібно аналізувати творчість Донецького академічного обласного драматичного театру, який знаходився в Маріуполі. Фактично початком творчості театру вважають 1847 рік, тоді він не мав власної будівлі. Була лише трупа під керівництвом В. Виноградова. У 1887 році створюється власна трупа, яка завдяки коштам Шаповалова в цьому ж році має можливість відкрити своє театральне приміщення «Зимовий театр», яке в порівнянні з іншими приміщення, в яких доводилось грати акторам, мало дуже сприятливі умови.

Ця дата вважається дуже знаменною і радісною для маріупольців, бо саме театр дбав про культурно-просвітницьке збагачення містян. Маємо чітко розуміти, коли і наскільки давно маріупольський театр

бере свій початок. Він існує попри усі заборони і обмеження, переживає кризи і падіння, він змінює назви і приміщення, акторів і керівний склад, він проходить величезний творчий шлях. До одних з найважливіших етапів цього театру треба віднести такі дати:

1936 рік – цю дату вважають початком створення сучасного театру – Маріупольського державного російського музично-драматичного театру.

1947 – 1959 рік – театр закрито у зв'язку з повоєнним періодом.

1959 рік – роботу театру було відновлено, а також відбулося присвоєння статусу Донецького державного.

2016 рік – театр нарешті перейменовано, в назві забрано російський і остаточна назва звучить: Донецький академічний обласний драматичний театр.

Але на долю цього театру випали не тільки ті випробування про які ми зазначали вище, а ще й повномасштабне вторгнення, яке не просто вплинуло на театр, змінило вектор, поміняло репертуар, а в прямому розумінні знищило його.

Після початку повномасштабного вторгнення, 24 лютого, театр викладає на своїй сторінці допис: «Дорогі наші глядачі, у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні **ДОНЕЦЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ОБЛАСНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР(М.МАРІУПОЛЬ)** тимчасово призупиняє свою роботу. Тримаймося, підтримуймо ЗСУ і бережімо одні одних!...»[20].

Ще тоді ніхто і гадки не мав, як саме будуть відбуватися події, але, на жаль, вони розгортались не на нашу користь. Місто Маріуполь бомбили і нищили. Прості люди, які втратили свої домівки і не мали де сховатись від обстрілів, робили це в бомбосховищі театру. На площі,

біля головного входу в театр, люди написали фразу «Дети» для того, щоб москалі, літаючи на своїх винищувачах, бачили, що театр – це не військова база, а це мирне місце – сховок для простих людей. Проте ми воюємо з варварами і злочинцями, і цей надпис їх абсолютно не насторожив, тому 16 березня 2022 року на приміщення театру було скинуто надпотужну авіабомбу. Після цього центральна частина театру була зруйнована, а вхід до бомбосховища – завалений. На жаль, і до сьогодні остаточно невідомо скільки там було людей, є лише певні припущення. Ця трагедія назавжди залишиться в пам'яті мільйонів українців, як найжахливіша сторінка історії українського театру. Однак Збройні Сили України віддають найцінніше – своє життя, не просто так, а для того, щоб ми жили, виховували молоде свідоме покоління, популяризували українську мову, збагачували українську культуру, робили все, щоб Україна ставала ще могутнішою і кращою державою. Саме тому начальник Донецької обласної військової адміністрації Павло Кириленко підписує рішення про відновлення роботи Донецького драматичного театру.

6 травня 2022 року новообрана художня керівниця Людмила Колосович разом з ще 13-ма працівниками театру переїжджає до Ужгорода в Закарпатський музично-драматичний театр імені братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв, де і відбувається їхня прем'єра « Крик нації» після необхідної та тимчасової паузи. У цій постановці розповідається про життєвий шлях Василя Стуса, що є символічним для цього театру. Стус має безпосередній зв'язок з Донеччиною, крім цього він також боровся за українську мову та культуру – ці фактори уподібнюють боротьбу Василя Стуса та Маріупольський театр.

Оскільки перші покази вистави «Крик нації» пройшли з абсолютним аншлагом, керівництву театру довелось організувати додаткові покази. Критикиня Наталія Потушняк підкреслила, що ця вистава має «потужний заклик боронити Україну від агресора», а мистецтвознавиця Світлана Максименко вказала що «стратегічно точним та репертуарно вірним був вибір...тематики вистави. Вона засвідчує художню та громадянську позицію українських митців з Маріуполя, яка сьогодні є визначальною у нашій боротьбі з ворогом»[6], [11].

16 вересня 2022 року, на півріччя з дня авіаудару, в театрі було організовано вечір пам'яті «Маріупольська драма», де актори, які також деякий час перебували в бомбосховищі театру, поділились власними спогадам та переживаннями.

Отже, можна зробити висновок, що театр в евакуації – це складно, але можливо, що власне і довів нам маріупольський театр.

1.3. ТЕАТР НА ЛІНІІ ФРОНТУ

1.3.1. Стрілецький театр

На початку 20 століття відбулося певне піднесення національної свідомості народу, як на Заході України, так і на Сході. У період 1914 – 1923 року за нематеріальний культурний розвиток дбав галицький стрілецький театр – мережа театральних колективів. Найвизначніші театри того періоду: «Руська Бесіда», його ще часто називали «Стрілецьким театром», адже більша частина акторів була стрільцями Легіону Українських Січових Стрільців(УСС), «Тернопільські театральні вечори», «Український чернівецький театр», «Новий львівський театр», фронтовий театр Начальної Команди Галицької Армії.

У зв'язку з історичними подіями галицький театр частіш за все був мандрівним, але незважаючи ні що був абсолютно проукраїнським.

Найвідоміші українські п'єси того періоду, які часто ставив театр: «Невольник», «Дай серцю волю, заведе в неволю» – М. Кропивницького, «Не судилось», «Ніч перед Івана Купала» – М. Старицького, «Безталанна», «Наймичка», «Ганзя», «Бурлака», «Сава Чалий», «Бондарівна», «Мартин Боруля», «Суєта», «Розумний і дурень» – І. Карпенка-Карого, «Запорожець за Дунаєм» – Г. ГулакАртемівського, суперечлива на той період п'єса «Украдена щастя» – Івана Франка.

Найвидатнішими і найвпливовішими театральними діячами того часу були: М. Садовський, Лесь Курбас, Й. Стадник, М. Заньковецька, всі вони залишили свій слід у історії галицького театру. А провідними акторами-стрільцями – О. Гіряк, Л. Лісевич, Є.Банан, М. Баландяку, М. Луцькому, С. Волинець, Я Гриневич.

Львів у 1915 році стає культурним центром, де вдається відновити роботу театру «Руська бесіда», який стає колискою Стрілецького театру легіону УСС. Багато акторів даного театру належать до стрілецтва, але тодішнє командування в особі Отамана Н. Гірняка, розуміє важливість роботи театру, як живої національної пропаганди для українців, тому часто відпускає і скеровує акторів-стрільців у Львів, грати у виставах. Часто творці постановок писали листи-прохання до командування УСС відпустити на деякий період провідних акторів, без яких не можливо зіграти виставу, по сьогодні збереглися офіційні документи, які підтверджують правдивість цього факту, зокрема лист К. Рубчакової до Н. Гірняка.

Крім цього, стрілецький театр багато гастролював в Перемишлі, Стрию, Дрогобичі, Станиславові, Коломиї, Чернівцях, Калуші та на фронті, у шпиталях та для головного командування УСС (Симона Петлюри).

Стрілецький театр у добу Першої світової війни був надзвичайною розрадою і потіхою для військових, які мали можливість відвідувати вистави, а також для тих котрі в ньому грали, переключившись з воєнного лихоліття на театр, окрім цього виконував головну функцію національної пропаганди між населенням. Театр на лінії фронту можливий і Українські Січові Стрільці цьому доказ.

1.3.2. Фронтіві бригади на нулі

На лінії фронту також з'являються фронтіві бригади, які створюють для того, аби піднімати бойовий дух бійців та утішити цивільне населення. Фронтіві бригади у період АТО представлені гуртом «Роги».

Гурт «Роги» було створено у 2010 році після постановки вистави "Небилиці про Івана". Основний склад гурту – це артисти Львівського національного театру ім. Марії Заньковецької. Головною задачею гурту є проведення благодійних концертів в Україні та за кордоном. Виручені кошти зазвичай передавались на лікування важко-хворих людей. Після початку АТО гурт спрямовує свою діяльність на підтримку Збройних Сил України, як і фінансову, так і емоційну. Організують публічні благодійні заходи, виручені кошти з яких передають на потреби армії, а також приїжджають з концертами у зони бойових дій.

У вересні 2015 року гурт «Роги» 3 дні гастрював у зоні бойових місць, зокрема у містах Слов'янськ, Краматорськ, Попасна, Красноармійськ, Штурмове, Білозерське та Сватове, де проводив свої концерти для військовослужбовців та цивільного населення. «Ці гастролі були дуже потрібні і хлопцям на передовій, і нам. Я їхала з одною думкою про схід, а вернулася зовсім з іншою. Там і люди хороші, і військові просто молодці», – розповіла солістка гурту «Роги» Марта Кулай [5].

Гурт «Роги» ризикував своїм життям, був за 4 кілометри від російського кордону, підтримував не тільки військових у зоні бойових дій, а також поранених у госпіталях. Директор-розпорядник Львівського театру ім. М. Заньковецької Тарас Лисак дуже пишається колективом і говорить: «Хотілося побачити цих мужніх людей, побачити щирість в їхніх очах, силу, тоді розумієш, що цю державу є кому захищати і її ми нікому не віддамо. Так хлопці і казали: ви не переживайте, ми зробимо все, що потрібно, все буде добре. Ми віримо їм і обов'язково ще до них поїдемо»[5].

У квітні 2016 року гурт «Роги» Львівського національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької повернувся зі сходу України, де гастролював 5 днів у турі під назвою

«Сонця схід», дав понад 10 концертів для цивільних та військових у Сівеськодонецьку, Сватовому, Краматорську та Кременній. Також учасники гурту разом з акторами везли і вистави в зону бойових дій.

Учасники гурти переконані, що театр не має залишатись осторонь теми війни, тому і шукають різні способи підтримки своєї держави. Вони вірять, що Україна єдина і своєю культурницькою діяльністю роблять все, щоб перемога була якомога швидше.

1.3.3. Актори сучасного театру – військовослужбовці

Сьогодні театр також знаходиться на лінії фронту і мова йде не лише про будівлі театру, а й про людей. Багато провідних акторів національних академічних та аматорських театрів служать в Збройних Силах України, захищають кожного з нас та нашу культуру, щоб їхні колеги – культурні діячі – мали можливість творити українське театральне мистецтво. У Києві режисер, актор – Ахтем Сеітаблаєв, в Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка актори – Олександр Печериця, Євген Нищук, Андрій Романій, саме їм завдяки лояльному командуванню вдається час від часу повертатися в театр і грати найпопулярніші постановки: «Три товариші», «Украдене щастя», «Весілля Фігаро». Євген Нищук коментує: «Тут треба відразу подякувати командуванню, яке йде на це. Не часто, декілька разів на місяць у якісь вихідні мені дають можливість перевести подих та зіграти у театрі. Грав за цей період «Украдене щастя», «Весілля Фігаро», «Сірано де Бержерак». Часто, особливо в камерних виставах

(«Непередбачувана зупинка» чи «Момент кохання»), я звертаюся до глядачів, кажу, що зараз кожен їх візит на виставу – це величезний знак підтримки театру і культурі взагалі. Це важливий надихаючий момент для мене і побратимів, який дає впевненість, що нам є за що і за кого воювати. Це вже не просто споглядальний момент культурного продукту. Це – спільна дія духу між актором і глядачем у час великих випробувань країни»[1]. У Київському академічному молодому театрі актор – Олексій Тритенко, у Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра актори – Владислав Писаренко, Сергій Коршиков, Євген Авдеєнко, у Муніципальному театрі “Київ” актор – Дмитро Лінартович, у Дикому театрі та Театрі на лівому березі актори – Володимир Кравчук, Олесь Каціон, у Київській академічній майстерні театрального мистецтва “Сузір’я” актор – Андрій Федінчик, з театру на Михайлівській служать актори – Олег Щербина, Тетяна Бондаренко та Олексій Власенко, у Національному академічному драматичному театрі імені Лесі українки актор – Володимир Ращук, який вже, до речі, став

командиром батальйону “Свобода”. З Донецька, а саме з Маріупольського театру служить заслужений артист України – Луценко Андрій Анатолійович, про нього кажуть актор з серцем воїна. У Кривому Розі з театру драми і музичної комедії служить актор – Руслан Коваль. З Харкова актор – Павло Алдошин. З Тернополя воювала і була в полоні наша незламна “пташка” – Поліщук Катерина, раніше вона була акторкою Тернопільського народного драматичного театру студії «Сузір’я».

У Львові у Першому академічному українському театрі для дітей та юнацтва служить в ЗСУ директор-художній керівник – Юрій Мисак,

головний режисер – Ігор Задніпр'яний, актор – Андрій Селецький. У Львівському академічному театрі “І люди, і ляльки” директор-художній керівник – Олексій Кравчук, в Національному драматичному театрі імені Марії Заньковецької актори – Андрій Сніцарчук, Дмитро Каршневич, Назар Павлик, в Львівському академічному театрі імені Леся Курбаса актор – Андрій Синишин, у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки актор – Роман Кривдник.

Всі вони та багато інших театральних митців з різних міст України сьогодні стоять на лінії фронту заради кожного з нас, заради квітучого майбутнього України, заради українського театального мистецтва.

РОЗДІЛ 2. ВІЙНА 2014 РОКУ У КИЇВСЬКИХ ТЕАТРАХ

Майже десять років тому на нашій українській землі розпочалася війна, яку ще називали АТО (антитерористична операція), для того, аби не визнавати, що це справжня війна.

Чи змінилось щось після початку АТО? Відповідь на це питання неоднозначна. Можна відповісти, що частково так, змінилось, хоч і в малій мірі. Це стосується усіх сфер життя: політичної, економічної, духовної, в тому числі і соціальної, уточню, що саме сюди відноситься культура.

Зміни прийшли і до театру, і відбулись вони саме з початком Революції Гідності та війни на Сході України. До найглобальніших змін можна віднести те, що політичний театр набуває сили, з'являється багато сучасної і потужної драматургії про проблеми сьогодення, яка провокує нові пошуки та форми, яка говорить про війну і її наслідки. За період з 2014 року по 2022 рік не було поставлено аж так багато вистав на військову тематику, часто вони ставились для того, щоб лише нагадати про те, що війна досі триває. Але все ж таки вони є і ми маємо бути вдячні тим митцям, які саме в цей час говорили про війну на сцені. Влучним прикладом є вистави: «Війна» Давида Петросяна та «Погані Дороги» Тамари Трунової. І саме ці театральні проєкти ми проаналізуємо в ході даного розділу.

2.1. Вистава «Війна» режисер Давид Петросян

9 червня 2018 року на камерній сцені в Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка вийшла театральна постановка «Війна» режисера Давида Петросяна. Також над виставою працювали художник-постановник та художник по костюмах – Петро Богомазов, музичний керівник – Володимир Гданський, автор

збірної музики – Давид Петросян, художники по світлу – Євген Головін та Андрій Кононенко, звукорежисери – Павло Наталушко та Олександр Пліса, веде виставу – Марія Савка. Персонажі вистави та їх виконавці: батько – Народний артист України – Олексій Богданович, мати – Заслужена артистка України – Ірина Дворянин, Заслужена артистка України – Інна Капінос, дядько – Народний артист України – Остап Ступка, старша донька – Заслужена артистка України – Віра Зіневіч, Олена ІвасіваФесуненко, молодша донька – Дана Кузь та Христина Федорак.

Читаючи назву вистави «Війна», одразу в голові з'являється картинка вбивств, вибухів, крові, розвалених будинків, сіл та міст та, на щастя, драматург Ларс Нурен подбав про те, щоб позбавити цього жаху глядачів. Адже сама п'єса про відносини людей, зокрема про одну з сімей, якій довелось пережити найскладніше випробування – війну.

Автор не називає яку війну, де вона відбувалася і коли. Давид Петросян також намагався зробити все можливе, щоб вберегти глядача від фізичного насилля. Режисер стверджує: «Дуже не хотів, щоб це була кон'юнктурна вистава про ті реалії, що сьогодні відбуваються в Україні. Прагнув уникати спецефектів. Хотілося, аби все було побудовано на психології, розкритті внутрішніх мотивів. Адже війна починається в душах кожного з нас»[9].

Якщо ближче звертатись до сюжету вистави, то ми поступово знайомимось з жіночою частиною сім'ї в повоєнний період – мамою та двома доньками. Кожна з них кардинально різна. Мати влаштовує своє життя з рідним братом чоловіка, старша донька в прямому сенсі поводить себе, як повія, в пошуках свого особистого щастя. І лише менша дочка-підліток розривається між вибором: кого ж обрати? Себе,

влаштувавши собі хороше успішне життя? Чи обрати сліпого батька, таким чином намагаючись врятувати сім'ю. І тільки батько, повертаючись з війни, намагається повернути все як було, але безрезультатно. Адже війна – це не тільки коли руйнують будівлі і забирають території, війна – це коли руйнують тебе і в ході усіх воєнних дій люди часто стають істотами, бо їх перемагає війна. В даній виставі відкритий фінал, який дає кожному глядачу можливість щось подумати, або прочитати по-своєму.

Влучно говорить актор Олексій Богданович, котрий зіграв роль батька: «Ця вистава застереження до чого може призвести будь-який конфлікт. Не так важливо стільки будинків було порушено, стільки територій було анексовано чи заміновано. Головне, що відбувається з людьми, як вони втрачають людський лик, як перетворюються з божих створінь на створіння не зовсім божі. Перш за все руйнується людська душа. Втрачену територію можна відвоювати, а людина як єство перестає бути людиною і це найстрашніше. Дуже важливо зберегти людські якості, які нам подарував Господь Бог і пронести їх через все життя»[9].

Щодо сценографії, то декорації здаються дуже простими – великий дерев'яний стіл, стільці, балки, елементи декору (кухонне начиння, одяг, квіти), за допомогою яких сценографи зображували, що це жилий будинок. Всі ці речі були чорними та випаленими, саме завдяки цьому чітко прочитується символ того, що війна випалює все на своєму шляху. Надію на сцені символізували яскраві різнокольорові квіти, але якщо придивитись краще, то чудово видно, що вони штучні – мертві квіти. Звідси й приходить усвідомлення того, що все, що знаходиться на сцені є торкнуте війною.

Аналізуючи цю постановку, хочеться зробити висновок, що вона про психологічну, внутрішню війну, але, переглядаючи виставу «Війна» у 2019 році, я часто задумувалася, що АТО руйнує чийсь сім'ї, я приміряла образ цієї родини на знайомих військовослужбовців, я плакала і переживала, бо мене боліла тодішня війна. Авторіві вдалося зробити цю виставу побудовану на психології людських стосунків, але кожен свідомий громадянин пригадав собі і тодішню війну (АТО), зробив свої висновки з відкритого фіналу та переосмислив поняття «війна».

2.2. Вистава «Погані дороги» режисер Тамара Трунова

Також 2018 рік відзначився ще однією прем'єрою вистави, тематикою якої є війна. Це вистава режисерки Тамари Трунової “Погані дороги”, яка відбулася в Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. Ця постановка абсолютно відрізняється від попередньої вистави, яку ми аналізували у даній курсовій роботі, насамперед тим, що тут ми чітко розуміємо про яку війну йде мова, а історії, які ми бачимо у виставі не збірний образ, а реальні життєві події українців, котрі тим чи іншим способом постраждали від війни (АТО). Режисерка Тамара Трунова вважається однією з перших, хто заговорив про війну росії з Україною на театральній сцені, сталось це за декілька років після початку АТО, а саме 27 вересня 2018 року.

Над даною виставою працювали авторка тексту – Наталія Ворожбит, режисерка – Тамара Трунова, художник – Юрій Ларіонов, художниця костюмів – Христина Корабельникова, музичне рішення – Тамара Трунова та Акмал Гурезов, помічниця режисерки – Наталія Дуброва, продюсери проєкту – Тамара Трунова, Стас Жирков та Володимир Шейко. Персонажі вистави та їх виконавці: Наташа –

Катерина Качан, Перша – Оксана Жданова та Анастасія Глушак, Друга – Анастасія Пустовіт, Третя – Анастасія Король, Бабуся, жінка – Світлана Штанько та Вікторія Авдеєнко, Командир – Дмитро Олійник, Солдат – Дмитро Соловйов, Директор школи, Вася – Володимир Кравчук та Сергій Кияшко, Володимир – Олександр Соколов, Людмила – Леся Самаєва, Юля – Марина Клімова, Стас – Андрій Ісаєнко.

Сама вистава, як вже вказано вище, поставлена за драматургією Наталки Ворожбит, яка особисто збирала історії реальних осіб, які перебували на фронтових територіях. Всі ці історії збирались для фільму «Кіборги», але оскільки сама ідея фільму більше була про героїзм, патріотизм і мужність українських солдатів, то драматургія «Погані дороги» більше розповідає про реальне життя людей, акцент тут відбувається на житті жінок в умовах війни.

У самій виставі ми не бачимо війни – жорстокої та кровопролитної, ми не бачимо сцен боротьби, вбивств солдатів, окопів, бліндажів, ми бачимо людей і те, який вплив війна має на них і, здається, це гірше ніж бачити страшні моторошні сцени. Перше, що бачить на сцені глядач – це великі металеві ґрати....ґрати, які розділяють актора і глядача....мир і війну...ЛНР, ДНР і Незалежну Україну. Ґрати у цій виставі – це дуже чіткий і зрозумілий символ, який прочитується в тому, що війна обмежує цих людей, вона відділяє їх від мирного життя, вони немов в клітці замкнені. Також на сцені ми бачимо декілька планів, але один зацікавлює нас найбільше, це той, до якого актори не можуть добратись. Цей план – це звичайна кімната, у якій висить ікона Ісуса Христа. Власне ця кімната і є символом спокою, мирного життя, яке раніше не так цінувалось, як зараз. До цієї кімнати актори прагнуть залізти по дитячій гірці, але оскільки вона слизька і

довга, завжди обриваються і спускаються вниз – в той світ війни і неспокою. Це свідчить про те, що від війни неможливо втекти. Ще одним цікавим образом-символом є розбитий автомобіль на сцені, який свідчить про розбите життя тисячі українців. У цій виставі ми усвідомлюємо, що війна руйнує абсолютно все: будинки, інфраструктуру, культуру, мову, але найгірше вона руйнує людей, їхню психіку. Глядачу, який ніколи не мав жодного близького відношення до війни, складно усвідомити всі реалії, але після перегляду вистави ми стаємо ближчими до реальної картини і тоді нам стає моторошно, боляче, сумно і страшно, і тоді ми вже ніколи не стаємо такими як були, бо війна впливає абсолютно на всіх! Герої, яких ми бачимо на сцені відкривають перед нами свою душу і весь біль, ми усвідомлюємо, що ніби вони також звичайні люди, але їхнє життя абсолютно відрізняється від нашого. Наприклад, маленькі дівчатка, які в мить стають дорослими замість того, щоб безтурботно проводити час, жінки, які звикають до згвалтувань і жорстокості. Ринкові відносини: коли потрібно платити за збиту курку, бо кожен хоче вижити, тут вже немає поняття чогось людського, тут боротьба за життя – складна і часто несправедлива. Люди пристосовуються до тих умов, хочуть навчитися в них жити, але кожного можливого моменту намагаються вирватися з цієї клітки на волю у мирну Україну без війни.

Ну і одним з найголовніших образів-символів у цій виставі є проекція позаду сцени «поганих доріг», які символізують ту дорогу, по якій доводиться йти людям і страждати, як колись страждав Ісус Христос, несучи свій хрест. Коли машина вдаряється в синьо-жовту стіну, йде підкреслення того, що такий важкий шлях доводиться

проходити саме українцям, але попри всі негаразди наш український стяг майорить і буде майоріти, як би складно нам не було.

Попри складну психологічну тему – вплив людини на війну, ми бачимо ще й інші теми, такі як батьки і діти, любов і стосунки, патріотизм, героїзм. Все це робить виставу ще більш цікавою, актуальною і різносторонньою. Аналізуючи цю постановку, ми однозначно віддаємо належне режисерці Тамарі Труновій, але не менш важливу роль тут відіграють актори, які проживають кожен момент, які абсолютно віддають себе цій історії і це видно неозброєним оком. Не менш важливим пунктом у виставі є музика або влучніше сказати звукове оформлення. Пісня, яку співають актори на перший погляд – розважальна, але коли починаєш вдумуватись у зміст, усвідомлюєш всю ідею. Також звуки ґратів, по яких товчуть актори, намагаючись вирватись, додають шаленого розпачу і страху за себе, за людей, за Героїв, за Україну.

Вистава «Погані дороги» - однозначно одна з кращих, які мені доводилось бачити, вона перевертає людську свідомість, вона запам'ятовується на все життя, вона творить нову сторінку історії українського незалежного театру, вона гідно презентує себе на європейській сцені, вона без жодного страху говорить про війну. А після повномасштабного вторгнення росії в Україні, вона стає ще більш актуальною і стосується кожного українця. А ще після страшних подій 24 лютого цю виставу можна побачити на сценах інших країн, таких, як Німеччина, Латвія та Литва. Це означає, що Тамара Трунова, разом зі своїми колегами веде активний культурний фронт, кричить про війну в Україна на весь світ, не побоюючись засудження.

Окрім цього, вистава «Погані дороги» є лауреаткою Шевченківської премії 2022 року в номінації «Театральне мистецтво», вистава-переможниця театрального фестивалю Radikal Jung Festival 2022 (Німеччина), вистава-лауреатка премії «Київський рахунок» — краща вистава 2018 року, вистава-переможниця II-го Всеукраїнського театрального фестивалю-премії «ГРА» в номінаціях: найкраща драматична вистава 2019, найкраще музичне рішення 2019 – Акмал Гурезов, найкраща режисерська робота 2019 – Тамара Трунова. Всі ці нагороди свідчать не тільки про те, що тема даної вистави є гостро актуальною, а й про те, що це високохудожня робота з потужними режисерськими рішеннями.

РОЗДІЛ 3. 3.1 ТЕАР В ПЕРШІ МІСЯЦІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року всі сфери життя почали активно змінюватись. Кардинальні зміни прийшли і до театру. Це був дуже складний час для змін, але українська культура практично завжди мала несприятливі умови для творчості, адже нашу ідентичність намагались розчинити крізь століття (Емський указ, Валуєвський циркуляр, оточення різними імперіями, насадження чужої культури, вбивства і тортури проукраїнських діячів мистецтв), але і це не стало на заваді для українського театру.

У перші дні та місяці повномасштабної війни театри працювали не за призначенням, а виконували функції гуманітарних штабів, шелторів, укриттів, пунктів незламності.

Оскільки мені найближчими є львівські театри, то в даній курсовій роботі я хочу також проаналізувати їхню гуманітарну роботу. Почнемо з Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки, який від першого дня війни і аж до початку червня став прихистком для 300 переселенців. В театрі завжди цілодобово чергували працівники та забезпечували усім необхідним вимушено-переміщених осіб, зокрема їжею, одягом та гігієною. На початок повномасштабного вторгнення театр Лесі був єдиним, хто допомагав переселенцям перетинати кордон. Перші 5 автобусів були відправлені у співпраці з польським фондом Unicorn та польськими водіями. З середини березня театр активно почав співпрацювати з «Andreolli tour» та польськими благодійними фондами «Chlebem i sola» та «Podroznuch udoscic», які оплачували дорогу та зустрічали українські автобуси з

переселенцями у Перемишлі та безкоштовно доставляли їх до інших міст в Польщі, де люди залишалися жити. Крім цього, мала сцена театру Лесі була гуманітарним штабом, де працівники театру пакували посилки і відправляли їх у місця, де вони були більш необхідними, зокрема для ВПО, не забували і про львівських переселенців. Театр тісно співпрацював із різними закордонними організаціями, які допомагали та постачали необхідні речі, зокрема амуніцію. Також театр намагався закрити потреби ЗСУ, на 8 день повномасштабного вторгнення театр придбав дрон для військовослужбовців. Працівники театру разом з переселенцями, яких залучили до волонтерства, годували людей на вокзалі, шили балаклави, стрічки та бафи. У листопаді 2022 року в театрі облаштували так званий пункт незламності, де завжди було світло, можна було випити теплого чаю та зігрітись, зарядити свої пристрої та попрацювати. На сьогоднішній день театр більше не займається усім вищесказаним, але завжди реагує на запити та потреби військових і при можливості намагається допомагати: відвідує військові госпіталі, робить подарунки військовим та закриває потреби по медикаментах, організовує благодійні тренінги, мастер-класи та аукціони.

Якщо аналізувати творчу роботу театру, то однозначно з початком повномасштабного вторгнення вона змінилася. Керівники театру переглянули репертуар, відмінили роботу над новою виставою, адже вона перестала бути актуальною. Постановки чи якісь короткі уривки, які все таки ставились у театрі, були не художнім театром, а більш політичним, документальним, створеним на реальних подіях та розповідях людей. У червні відбулася прем'єра вистави “Imperium delendum est”, яка стала реакцією театру на новий етап війни в Україні і

яку вдалось показати в Польщі, Німеччині, Франції та Румунії. А у липні 2022 року вийшла прем'єра вистави переміщених митців (Артем Вусик) “Як я познайомився з війною і майже вбив путіна”.

Аналізуючи діяльність Львівського академічного театру імені Леся Курбаса з 24 лютого 2022 року, можна також зробити висновок, що театр змінив свою діяльність, а саме став шелтором для переселенців з різних регіонів України: з Київщини, Чернігівщини, Сумщини, Херсонщини, Одещини, Запоріжжя та області, Донеччини, Харківщини, також з Маріуполя, Ірпіня, Авдіївки та Херсону – і діяв приблизно місяць, адже з 1 квітня театр відновлює свою творчу роботу. В якій гостро звертається до української класичної драматургії і намагається її прочитати по-новому, зважаючи на події сучасності. Сьогодні театр радо запрошує до себе військовослужбовців та переселенців.

Львівський академічний обласний театр ляльок також ввів активну громадську роботу, насамперед театр став прихистком для ВПО. Протягом усього періоду існування прихистку театр надав житло приблизно 450 особам. Деякі люди жили один-два дні, а далі виїжджали за кордон, та були такі, що залишалися на довгий період. Театр облаштував пральню і душову, якими користувались також і переселенці з сусідньої школи. З 26 лютого, окрім прийому внутрішньо переміщених осіб, театр також працював з литовською організацією «Blue and yellow», яка займається гуманітарним забезпеченням у районах проведення військових дій. Працівники театру допомогли евакуювати з Харкова дитячий будинок з дітьми, які мали вади зору, а також будинокінтернат для людей похилого віку, жінок і дітей. Взагалі працівники театру дуже дбали про емоційний стан дітей, проводили для

них різні майстер-класи, тренінги, бавилися в ігри та розважали. 20 березня театр відновив свою творчу діяльність, що вважається дуже швидко, але попри це намагався поєднувати разом із активною волонтерською роботою.

У травні 2022 року відбулося чотири вистави “Реконструкція”, створені акторами і студентами лялькарями, які також, як ВПО, опинилися в театрі і створили виставу театру тіней про Харків і Маріуполь, звідки вони родом. Данило Zenкін виступив режисером і актором проєкту, Ілля Мірошник, крім акторської участі, написав неймовірно цікаву музику, а художник з Харкова Ібрагім Набієв створив художню частину вистави.

За період від початку повномасштабного вторгнення і по сьогодні театр ляльок випустив 4 прем’єри. Перша – «Сонячне небо», яка була створена більше як емоційна підтримка для дітей ВПО, які проживали в театрі, та всіх охочих. Друга вистава «Шмата. Одного разу в бомбосховищі». Можна вважати її не тільки художньою роботою, а й документальною виставою, адже створена на реальних розповідях і подіях українців, які об’єднали в одне ціле. Третя вистава “Про лицаря Прищака і принцесу Гарнюню”, четверта вистава «Вертеп», яка також стала репертуарною.

Сьогодні деякі театри, як і театр ляльок і досі продовжують приймати глядачів зі статусом внутрішньо переміщених осіб лише за половину вартості квитка, а також театр ляльок проводить благодійні концерти та допомагає Збройним Силам України.

Не пасе задніх і Перший академічний український театр для дітей та юнацтва, який також активно допомагає армії та ВПО, але його робота дещо відрізняється від інших театрів. Перший театр доволі

швидко відновив свою творчу роботу, адже перший показ вистави «КозаДереза» відбувся 17 квітня. Також Перший театр відвідував у Львівській області прихистки з інтермедією "Коза-Дереза" та аніматорською програмою від акторів. В жовтні 2022 року мав про'єкт "Українська автентика для дітей" - старовинні пісні, канти та традиційні українські ігри для дітей ВПО у містах Анталія, Аланія, Кемер та Сіде (Туреччина).

В Національному драматичному театрі імені Марії Заньковецької теж наближають перемогу України. Заньківчани сплели маскувальну сітку з декорації вистави «Ісус, Син Бога живого». У театрі кажуть, що спершу зшили обірвану тканину, а тепер її маскують. Заньківчани від щирого серця вірять, що вона – благословенна.

Додам, що у театрі також щодня працював волонтерський центр. В який охочі могли принести їжу, речі та військову амуніцію, яку потребують бійці на фронті.

А також актори театру Ярослав Федорчук, Олександра Люта, Наталія Рибка-Пархоменко ще досі проводять благодійні проєкти та збори.

Отже, можемо зробити висновки, що повномасштабне вторгнення однозначно вплинуло на діяльність Львівських театрів, адже вони виконували зовсім не властиві для театру функції. А їхні перші творчі роботи були більше спробами відновити театральну роботу та стали політичним і документальним театром. Театр відкрив нові грані, переключившись на соціальну роботу, а відтак не втратив того свого людського виміру, який важливий в театрі, а саме жива комунікація людини з людиною.

3.2. Репертуарна робота театрів під час повномасштабного вторгнення

3.2.1. Вистава «IMPERIUM DELENDUM EST»

«IMPERIUM DELENDUM EST» – перша вистава після початку повномасштабного вторгнення Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки, творцями якої виступають режисер – Дмитро Захоженко, сценограф – Олексій Хорошко, художниця з костюмів – Марія Антоняк, поезія – Катерини Калитко, Галини Крук, Мар'яни Пирожка, керівник художньо-постановочної частини – Юрій Захарко, художник з освітлення – Артур Темченко, звукорежисер – Володимир Помірко, медіазабезпечення – Влад Білоненко, художниціоформлювачки – Марта Божик та Соломія Ортинська, художникконструктор – Сергій Столярчук, помічниця режисера – Світлана Ілюк, виконавці – Анна Васильченко, Таїсія Дацик, Зоряна Дибовська, Ольга Захоженко, Софія Лешишак, Анастасія Лісовська, Анастасія Перець, Оксана Цимбаліст.

Дана постановка немає чітко визначеного жанру, але я б особисто окреслила її музичною драмою з елементами закликання, бо всі вірші, пісні, слова, промовлені вустами акторок, звучать з неймовірною силою та люттям. Мені здається, що даною виставою можна було б знищувати ворога морально. Вистава «Imperium Delendum Est» в перекладі означає «Імперії мусять впасти», що чітко підкреслює її політичність з вираженою проукраїнською позицією.

Варто зазначити, що у цій постановці грають лише жінки і все це заради того, щоб не лише показувати виставу в нас, а й виїжджати в світ і кричати про війну в Україні. Виставу «Imperium Delendum Est» уже бачило чимало європейських глядачів та глядачок: театр Лесі показував

її у Франції в рамках фестивалю Avignon La Manufacture off-festival — найбільшого театрального фестивалю у світі, а потім у кількох національних французьких театрах під час фестивалю Sens Interdits, в Польщі в рамках фестивалю RETROSPEKTYWY, в Румунії на Romanian National Theatre Festival, а також у Німеччині під час фестивалю Ürbang Festival. Гастролюючи країнами Європи, театр намагається показати всю силу і міць українців, а також підтвердити, що війна дійсно триває, в нас досі вбивають мирних людей, нищать інфраструктуру, захоплюють території, ведуть активні бойові дії і все це, на жаль, не вигадки. Театр намагається просити про допомогу і підтверджує, що ми не просто жебраки, а максимально могутня нація, яка робить все можливе для найшвидшої перемоги.

Щодо сценічних образів акторів варто зазначити, що вони дорого коштували для театру, як мінімум тому, що на всіх костюмах нашиті патрони, які на сьогоднішній день супер вартісні для наших військовослужбовців. Далі велюр і шкіра, які створюють дорогі і вишукані образи. Актриса виглядає так, ніби вона учасниця якихось войовничих племен у траурний період. Але якщо аналізувати детальніше, то, справді, можна усвідомити, що образи актрис уособлюють міць, боротьбу, силу, сміливість та войовничість, яка властива для нашого народу.

Театр Лесі був одним з перших, хто заговорив про війну на сцені. Їхня постановка доводить глядача до сліз, змушує пережити всі ці події заново, пробуджує ще більший патріотизм та любов до своєї країни.

3.2.2. Вистава «Шмата. Одного разу в бомбосховищі».

Влітку 2022 року Львівський академічний обласний театр ляльок випускає свою постановку з рефлексіями на воєнні події. Вистава називається «Шмата. Одного разу в бомбосховищі», драматургом якої виступає Андрій Бондаренко, режисеркою – Яна Титаренко та художницею – Інесса Кульчицька. Творчий склад даної вистави: Олег Андрощук, Іван Макаришин, Володимир Бойко, Олександр Довгань, Анна Назаревич, Ірина Остюк, Мар'яна Бовцайло, Оксана Галів, Наталія Дяченко, Софія Мокрик, Тетяна Лубенець, Анжела Семчук, Христина Гаврилюк, Слава Курилко. Насамперед варто сказати, що вистава проходить у справжньому бомбосховищі, що гарантує безпеку глядачеві та однозначно є виграшним для працівників театру, адже у випадку повітряної тривоги не потрібно переносити показ вистави.

Також варто зазначити, що постановка є дорослою та має певне вікове обмеження (16 плюс), адже у виставі є ненормативна лексика. Це варто враховувати для тих, хто звик водити у театр ляльок дітей.

Аналізуючи жанр даної вистави, хочеться зазначити, що театр ляльок усвідомлює, що на той складний період більшість творчих робіт (вистави, пісні, вірші, посвяти, вечори) є дуже серйозними, адже про війну важко говорити весело, тому театр намагається трохи змінити цей підхід та робить постановку в жанрі комедійної драми з елементами стендапу. Стендап – це сольний гумористичний виступ перед живою аудиторією. Останніми двома десятиліттями він гостро набуває популярності в Україні, а також не минає театр ляльок.

Якщо зосередитись на сюжеті даної вистави, то варто зазначити, що ця історія про справжніх п'ятох українців, які одного разу зустрілися в бомбосховищі під час повітряної тривоги. Кожен з них

абсолютно різний за статтю, віком, вподобаннями, фінансовими можливостями та вірою. Але є те, що однозначно їх об'єднує, це любов до рідної Батьківщини. Потрапивши в це бомбосховище, з ними трапляються різні магічні дива, які точно не можуть пояснити закони фізики, а от наші герої намагатимуться це зробити. На шляху у них з'являється багато перешкод, конфліктів, непорозумінь. Але, незважаючи на усі негативні моменти, є ще багато душевних розмов, підтримки та віри, творчості та любові, оптимізму, ну і звісно найголовнішої зброї українців – гумору. Все це допомагає нашим героям боротися над цим магічним злом, яке ніхто не може пояснити. Подібною сьогодні є боротьба кожного українця. Від'ємним є лише те, що ми знаємо, з яким злом ми боремося, але поведінку якого і досі не можуть пояснити жодні закони фізики.

На даний момент вистава чудово слугує антидепресантом з чудовим гумором та ненормативною лексикою, що на сьогоднішній день однозначно відображає поведінку більшості українців, особливо тих, котрі не люблять спускатись в бомбосховище, ну і звісно тих, які не систематично страждали від обстрілів.

Неможливо не згадати те, що усі декорації та костюми, які були зроблені практично за власний кошт творчого складу, мали достойний вигляд. Не варто забувати, що театр ляльковий, і навіть в цій «живоплановій» творчій виставі було використано ляльку, якою був песик однієї дівчини з бомбосховища, який був виготовлений за принципом штокової ляльки-маріонетки. Також цікавим фактом і дещо гіперболізованим є те, що художниця Інесса Кульчицька, створюючи костюми деяких жінок, збільшила їхні сідниці і талію для того, аби підкреслити їхню «значимість».

Однозначно найважливішими і найбільш глибокими у даній виставі є монологи кожного з персонажів. Тероборонець, який розповідає про своє перше нерозділене кохання та боротьбу з внутрішньою війною. Монолог жінки-господині, так званої хранительки усіх традицій, яка цього року на Великдень согрішила і приготувала куліч, за що дуже жалкує і своїми переживаннями ділиться разом із глядачами. Монолог студентки про багатодітну сім'ю, про любов і про те, які всі люди різні. Дядька, який хотів зробити свій бізнес, вирощував малину, потім займався бджільництвом. Розповідь із його життя підкреслює справжній український темперамент. Ну і на останок один з найслабших монологів у виставі – це монолог дівчинки-фіфи, котра не підбрала потрібних слів, не намагалася бути такою щирою як інші. Але котра своїм прекрасним співом про волонтерство і про те, як розводить турків на байрактари, ще раз довела, що кожен важливий на своєму місці. Її пісня однозначно торкнулася душі кожного глядача та застала усміхнутись, а ще стала настільки заразною, що доводилось її наспівувати ще декілька днів.

Підсумовуючи, можна сказати, що дана вистава є вдалим експериментом театру ляльок, яка підкреслила їхню чітку громадянську позицію, стала улюбленою для багатьох глядачів, розказала про наболілі проблеми мовою жартів та мемів і в прямому значенні цього слова оживила театр ляльок, адже стала першою «живоплановою» виставою у

Львівському обласному академічному театрі ляльок.

3.2.3. Вистава «Лютий»

Вистава «Лютий» створена незалежним театром «Варта», котрий був створений у 2022 році у Львові для підтримки та розвитку

культурного фронту України, залучивши театральних діячів з усієї країни, котрі зацікавлені в тому, щоб творити сучасне українське мистецтво, незважаючи на складні часи.

Прем'єра вистави «Лютий» відбулася 3 вересня 2022 року. Творцями виступають режисер – Ніна Хижна, драматургиня – Любов Ільницька, декорації – Тимофій Ірклієнко, Звукорежисер – Володимир Помірко, композитор – Nick Aeorne, художники по світлу – Артур Темченко та Любомир Іщук, дизайн афіші – Graf Prom, актори – Артур Рожицький, Микола Набока, Тарас Волох, Владислава Ченцова, Іван Дробот та Олена Баженова, музиканти – Іван Корольов та Данило Білоус та Андрій Кізім.

Дана вистава описує те, наскільки складним місяцем для українців був лютий 2022 року. Головне завдання даної постановки полягає в тому, щоб зберегти кожен історію українців з різних регіонів, різних за віком, статтю, професією та світоглядом, адже потім вони стануть історією України. Це постдокументальна вистава з яскравим музичним та світловим оформленням. До речі, кольори світлового оформлення збігаються з кольорами українського стягу, що є символічним для нас. «Лютий» – це вистава, яка стоїть на захисті внутрішніх кордонів кожного свідомого українця та залишає пам'ятний слід в душі кожного глядача, адже це історія, котру не можна забути.

ВИСНОВКИ

В ході цього наукового дослідження ми визначили способи існування театрів під час війни: театр в окупації, театр в евакуації, театр на лінії фронту, а також проаналізували їхню воєнну репертуарну роботу, зокрема такі вистави: «Війна» Давида Петросяна, «Погані дороги» Тамари Трунової, «IMPERIUM DELENDUM EST» Дмитра Захоженка, «Шмата. Одного разу в бомбосховищі» Яни Титаренко та «Лютий» Ніни Хижної.

Потреба виконання цієї курсової роботи полягає в дослідженні українського воєнного театру, адже саме це питання на сьогоднішній день є гостро актуальним та необхідним для культурного розвитку і збагачення українського театрального мистецтва.

В першому розділі ми досліджували та аналізували інформацію, у якій висвітлюється історія становлення та розвитку українських театрів у часи Першої світової війни, Другої світової війни та після початку Революції Гідності і по сьогодні.

Другий розділ являє собою добірку інформації про постановки за період 2014 – 2021 року, зміну орієнтації на політичний театр та створення новітньої сучасної драматургії.

У третьому розділі ми аналізували діяльність львівських театрів як шелторів, гуманітарних штабів, пунктів незламності, а також їхню репертуарну роботу.

На матеріалі аналізу творчих доробків театрів нам вдалося виокремити індивідуальні зміни кожного з опрацьованих театрів, вплив війни на репертуар та сприйняття глядачами сучасних вистав. А також порівняти стан та роль театру в історичному минулому та у сьогоденні.

Отже, театр у часі війни є можливим, але він відрізняється певними змінами. Насамперед роль театру під час війни полягає в збереженні культурної самобутності й ідентичності українського народу та слугує засобом відображення сучасних проблем крізь призму мистецтва. Воєнні події сприяють пошукам нових художніх стилів, нових засобів вираження, нових жанрів та нової сучасної драматургії.

Крім вирішення культурних проблем, сучасний театр у період війни закриває потреби військовослужбовців, завдяки своїм зборам, аукціонам та лотереям, слугує гуманітарними штабами, прихистками для ВПО, пунктами незламності та емоційно-психологічною підтримкою для свого глядача та всіх людей, які цього потребують.

Театр є мовою держави. Він є одним із гуманних способів висловлювання про війну в Україні не лише на її території, але й за кордоном.

Існуючи у воєнний період, театр змінюється не лише сам, а й змінює психологію глядача та сприяє створенню нового типу сучасної людини, яка частково формується на основі якісних актуальних театральних продуктах. Виконуючи виховну функцію, театр дбає за культурний розвиток та мистецьке збагачення кожного глядача. Окрім цього, пропагує поширення всього українського. Таким чином створюється новий незалежний український театр для підтримки та розвитку культурного фронту України.

Також театр збирає навколо себе талановитих українських митців, з глибоким почуттям патріотизму та любов'ю до рідної землі, котрі і є творцями сучасного театального мистецтва та культурним майбутнім України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Базів Любов – Євген Нищук, актор, військовослужбовець ЗСУ. Окупанти спеціально намагаються нищити культурний спадок України, бо він їм, як кістка в горлі // УКРІНФОРМ – 27.03.2023 р. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3687963evgen-nisuk-aktor-vijskovosluzbovec-zsu.html>
- 2) Бальме К. Вступ до театрознавства. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2008.
- 3) Леся Башняк · 2009 — Стрілецькі театри Легіону УСС і Галицької армії / Л. Башняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2009. - Вип. 18.
- 4) Ільків Яна – 36 митців, які воюють // IROOM – 2022р. – Режим доступу: <https://liroom.com.ua/news/ukrainian-cultural-figures-atwar-2/>
- 5) Крижанівська М. Львівський театральний гурт «Роги» гастролював у зоні бойових дій // ZAXID.NET – 03.09.2025 р. – Режим доступу: https://zaxid.net/lvivskiy_teatralniy_gurt_rogi_gastrolyuvav_u_zoni_boyovih_diy_n1364237
- 6) Максименко Світлана (28 липня 2022). – «Митець і нація» (укр.) // Процитовано 8 серпня 2022 в Facebook.
- 7) Максименко Світлана – Український театр у Львові в період німецької окупації (1941 – 1944) – Львів, 2015.

- 8) Медведик, П. Тернопільські театральні вечори [Текст] /П. Медведик // Театральна Тернопільщина : бібліогр. покажчик / уклад.: П. К. Медведик, В. Я. Миськів, Н. К. Іванко. — Тернопіль, 2001. — 264 с.
- 9) Овчаренко Едуарт «Війна у наших душах». Рефлексія на виставу «Війна» Давида Петросяна //I-UA.tv Культура – 14.06.2018р. – Режим доступу: <https://i-ua.tv/culture/13692-viina-u-nashykhdushakh>
- 10) Пилипчук, Р. «Тернопільські театральні вечори»[Текст] / Ростислав Пилипчук // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. — Т. 6: Т—Я / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : М. Г. Жулинський (гол.) [та ін.]. — Київ, 2015. — С. 241.
- 11) Потушняк Наталія (30 липня 2022) – «Митець і нація» // Прочитовано 8 серпня 2022 в Facebook.
- 12) Сайт Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра — Режим доступу: <https://dramacomedy.kiev.ua/>
- 13) Сайт Львівського академічного театру імені Лесі Українки — Режим доступу: <https://teatrlesi.lviv.ua/>
- 14) Сайт Львівського обласного театру ляльок — Режим доступу: <https://lvivpuppet.com/>

- 15) Сайт Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка — Режим доступу: <http://ft.org.ua/>
- 16) Сайт театру Варта — Режим доступу: <https://theatrevarta.com/>
- 17) Словник театру [Текст] /; пер. М. Якуб'як ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет культури і мистецтв. Кафедра театрознавства та акторської майстерності. - Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 640 с. –Бібліогр.: с. 623.
- 18) Український театр ХХ століття [Гайдабура В. «Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941-1944)»] – Київ: Видавництво «ЛДЛ», 2003 – С. 323 – 343.
- 19) Українські актори: чоловіки з екрану, що зараз воюють у ЗСУ // Гвара медіа – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/zbroya-zamist-sczenariyu-ukrainski-aktorina-fronti/>
- 20) Фейсбук сторінка Донецького академічного обласного драматичного театру — Режим доступу: <https://www.facebook.com/mariupoltheatre/>

- 21) Фейсбук сторінка Луганського обласного академічного українсько музично-драматичного театру — Режим доступу:
https://www.facebook.com/ukrlugteatr/?locale=ru_RU